

Archívum 13.¹

1971 óta a Heves Megyei Levéltár Közleményeinek immár 13. száma kerül az olvasók elé. A korábbiakban inkább folyóiratként funkcionáló periodika az utóbbi években kezdett évkönyvvé válni: már nemcsak kisebb lélegzetű dolgozatokat közöl, hanem a terjedelem növekedésével alkalmas átfogóbb munkák megjelenésére is. Ilyen kötet volt 1993-ban a Kovács Béla volt igazgató tiszteletére összeállított különszám, és hasonló felépítésű a néhány hónappal ezelőtt megjelent 13. számú is, mely kilenc tanulmányt, illetve forrásközlést, valamint információs mellékletet tartalmaz.

Az első dolgozat *B. Huszár Éva* munkája, címe: *Magyarország úthálózatának történeti áttekintése és Heves megye útviszonyai a XVIII. század végén*. A szerző rövid áttekintést ad a hazai útépités alakulásáról a török utáni időszakban, majd a XVIII. század közepén térképek és az 1780-as II. József-kori katonai felmérés alapján. Megállapítja, hogy a megyén keresztülhaladó kelet-nyugat irányú országút, mely Pestet Kassával kötötte össze, a török kiűzése után északabbra helyeződött: Hatvant, Kápolnát, Egert, Ostorost érintette. Az észak-déli irányú utak sem a hadi célokat szolgálták és a várakat tették megközelíthetővé, hanem elsősorban a népelesebb települések, a birtokközpontokká fejlődő puszták közt teremtettek összeköttetést.

Csiffáry Gergely: Adatok a Bükk-hegység üvegútjainak történetéhez (XVIII-XIX. sz.) című dolgozata az ősi hegyi mesterséggel foglalkozik, melyről már egy sor technikatörténeti feldolgozás áll rendelkezésre. A szerző a társadalmi kérdésekre helyezi a hangsúlyt, megvizsgálja, mi lett a hutás telepek sorsa, ha az üveggyártáshoz szükséges fa elfogyott, és a lakosság – dacolva a rossz körülményekkel – új megélhetési forrás után nézett. Igyekszik eloszlatni azt a félreértést, mely szerint a hutákban csak kis számú, szakképzett munkás dolgozott, és megállapítja, hogy e létesítmények a favágóktól kezdve a kész terméket

szállítóig egész faluközösségnek adtak munkát.

Nemes Lajos Heves megye nemzetiségi összetételére vonatkozó kutatásaiból ad izlettőt (*Heves megye XVIII. századi nemzetiségi viszonyainak vázlatja*). Forrásai a korabeli egyházlátogatási jegyzőkönyvek, valamint Bél Mátyás 1730 körül készült leírása. Megállapítja, hogy a XVIII. szd. elején a megye lakosainak zöme magyar volt, és protestáns hitre tért, majd közéjük elsősorban Nógrád megyéből szlovákok, a Rajna menti tartományokból németek telepedtek.

Utóbbiak zömmel iparosok voltak, de hamarosan kiderült, hogy a felvevő piac hiánya miatt mesterségükből nem tudnak megélni. Ezért az iparúzs mellett különféle mezőgazdasági tevékenységgel, főként szőlőműveléssel is foglalkoztak.

A dolgozathoz csatolt táblázatos anyag áttekintést ad az egyes megyei települések lakosainak származáshelyeiről a történeti Magyarország vonatkozásában.

A kötet következő tanulmányát *Sugár István* készítette *Az egeri vár tüzérése 1548-1564 között* címmel, melyben öt fő kérdésre keres választ: hogyan tett szert a vár tüzérekre, ezek milyen nemzetiségűek voltak, milyen rangjuk, illetve feladatkörük volt, hogyan viszonyult a tüzerek száma a lövegek számához, mennyi volt a jövedelmük. Megállapítja, hogy Eger várát elsősorban német és cseh tüzerek védtek, a lövegekhez képest meglehetősen kis számban. Havi járandóságuk, amit részben természetben kaptak, csekély volt.

Kelemen Éva: Eger nevezetes egyházi műemléképileteit alkotó és díszítő kövezetek földtani kapcsolatai című tanulmánya természet-tudományi vonatkozásaival külön érdekessége a történeti tanulmányköteteknek. A szerző hét egyházi műemléket választ ki Eger területén: Bazilika, Nagyboldogasszony, Minorita, Szent Bernát templom, Szervita rendház és templom, Liceum – és leírja azokat az építő és díszítő kövezetek eredete szempontjából. Bemutatja a felhasznált kőfajták Heves megyei és távolabbi lelőhelyeit, alapvető fizikai tulajdonságaikat. A dolgozat nemcsak technikatörténeti kuriózum, hanem fontos segédlet a restaurálási, pótlási munkákhoz is.

¹ Heves Megyei Levéltár Közleményei. Szerk.: *Bán Péter, Csiffáry Gergely*. Eger, 1994. 239 old.

Ócsai Mihály Az 1925-ös egri földrengés hatása Ostoros községében című tanulmánya leírja az Eger melletti faluban 70 évvel ezelőtt bekövetkezett a Richter-skála szerint ötös erősségű földrengést. Egyúttal tudományos magyarázatot ad a földmozgások okaira, és arra is, miért vált a földrengések epicentrumává Ostoros község.

Török Márta A „Liber I.” helye az Egri Érseki Gazdasági Levéltárban című dolgozata a levéltáros szakmához kapcsolódó forrásismeretetés, amely a gyűjtemény egyik legérdekesebb darabját mutatja be. Az érsekség gazdasági iratait – a második világháború óta – örökletként a Heves Megyei (állami) Levéltárban őrzik. Az iratanyag legfontosabb része az ún. Libri sorozat, mely 163 különféle témában, 287 egységet tartalmaz. Összekötött formában őrizték meg az urbáriumokat, összeírásokat, úrszéki jegyzőkönyveket, az 1799-1804 közötti széküresedéskor keletkezett jövedelem-kimutatásokat, az úrszék és a gazdasági bizottmány jegyzőkönyveit. Különösen érdekes a sorozat első kötete, mely a püspökség birtokaira vonatkozó oklevelek másolatait foglalja magában. Bár a püspökség 1008-1009 körül keletkezett, a tatárjárás idején dokumentumai elpusztultak. Határait csak V. István 1271-ben kelt okleveléből ismerjük, mely a Liber I. egyik legkorábbi darabja.

Ehhez a témához kapcsolódik *Kondorné Látkóczki Erzsébet Az egri püspökség kiváltságait rögzítő „25 tanus” oklevél* című forrástanulmánya, mely 25 megyei nemessel megerősített jogbiztosító levél 1284 évi átírását közli latin és magyar nyelven.

A kötet utolsó dolgozatát *Szeckő Károly* állította össze, *Újabb adatok a II. világháború alatti nemzeti ellenállás történetéhez, különös tekintettel Heves megyére (1939-1945)* címmel. A szerző, aki hosszú évek óta foglalkozik ezzel a témával, egy eddig még nem publikált, a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött dokumentumot ad közre. Megfogalmazója Ádám István tartalékos hadnagy, aki azt a Honvédelmi Minisztériumba küldte. Itt dolgozott angol-francia- finn fordítóként a költő Képes Géza is, aki több szálon kötődött az ellenállási mozgalomhoz. Az Archívum függelékeket, információs anyagokat is tartalmaz, melyek közül a Heves Megyei, majd az Egri Érseki Levéltár egykori igazgatójának, *Soós Imrének* munkásságát bemutató bibliográfiát tekinthetjük a legfontosabbnak.

Dóka Klára

DANKÓ IMRE:

Nagyecsed

Európában a legkisebb települési egység, amelyben az emberi élet minden vonatkozása még maradéktalanul fellelhető, a falu. Semmiel sem kisebb feladat megírni egy jó falumonográfiát, mint egy tágabb vidékét. Természetesen akkor, ha kellően mélyre hatol a kutató. A teljes közösségi emberi életet kell megjelenítenie történeti mozgásában, térségi kapcsolataiban. Hisz az természetes, hogy a legzártabb falu is egy nagyobb térség s egy nagy társadalom része, amelynek kapcsolatait illik kimutatni. Ha pedig nem faluról, hanem mezővárosról van szó, akkor számolnunk kell a város egyik leglényegesebb városi jellegével, azzal – Erdei Ferenc kitűnő kifejezésével élve –, hogy a városnak vidéke is van, s több kisebb település gazdasági, társadalmi és kulturális központja.

Ha egy falu vagy város monográfiáját írjuk, nem leltárt készítünk, hanem a kutatás során fel kell ismernünk azt, hogy a választott település történetének melyek a fő tendenciái, mik az egész, teljes, történetileg értelmezett mozgásának (a fejlődés szót feledjük el!) sajátosságai. A valóság rekonstruálása közben, s a megírásakor is ez kell, hogy legyen fő vezérfonalunk. Ez pedig az a jellegzetesség, amely egy adott tájban (térségben), egy adott s így mindig változó történeti korszakban ezt a települést másoktól megkülönbözteti.

A fő tendenciák felismerése egyfelől természetes vezérfonal adja a műnek, másfelől természetesen azt is jelenti, hogy a kiválasztott településnek történeti korszakhatárai hangsúlyai eltérnek a köztörténetétől. A sajátosan a településre jellemző korszakolást össze kell egyeztetni a térségi s egy elfogadott, tágabb köztörténeti periodizációval is, hogy térben és időben egyaránt elhelyezhető legyen településünk.

Amikor Dankó Imre átfogóan összegezte Nagyecsed történetét, ezeket a szempontokat érvényre juttatta. Egy zárt település történetét vázolja fel, sok művelődéstörténeti és személynél vonatkozással (értve ezen a települést különböző korszakaiban meghatározó egyéniségeket is a legutóbbi időkig). Megtalálta azt a jellegzetességet, amely Nagyecsedet mint települést előre lendítette vagy épp visszafogta. Ez adta meg belső kronológiáját, ami nem más, mint a mezővárosi lét, amelynek egyik legfontosabb összetevője az önkormányzat megléte, másfelől a városi létből következő

központi szerepkör az Ecsedi-láp vidékén, hisz a láp közepén épített erősség, mint a vidéket védő vár lehetett a lápszéli települések életének is szervezője. A mezővárosi rang s a központi szerepkör azonban függvénye volt a mindenkorai földesúri hatalomnak, s annak, hogy földesurai Erdély és a Partium életében milyen politikai szerepet tölthettek be. A vár lerombolása és a Károlyiak megjelenése ez utóbbi szerepkört erősen csökkentette, majd annyira visszavetette, hogy az erősödő Mátészalkával már nem is versenyezhetett.

Sajátos vonás tehát a város életében a Dankó Imre által *bijukáló mezővárosi* létnek nevezett jellemvonása, s az, hogy a városi önkormányzat egy erős, közvetlen földesúri hatalommal is társult. A földesurak mindenkorai politikai súlya nemcsak védelmet jelentett, de ez emelte vagy vetette vissza a városi fejlődést, a polgári létet, s a mindenkorai térségi szerepkört egyaránt.

Nagyecsed mindig akkor virágzott fel, ha földesurai erősek, de a polgárságnak is megvolt a városi joga, így minden földesúri hatalom mellett is az önkormányzat önálló működését, a polgári élet belső szerveztségét biztosító öngazgatást nem zavarta meg semmi. A nyugtalan XVII. század, amely más vidékek, többek között a Közép- és Dél-Alföld településhálózatának jelentős pusztulásához vezetett, Nagyecsed virágkorát jelentette, s a század második fele sem pusztulást, csak visszaesést hozott. Hisz a Báthoryak után Bocskai, Bethlen s a Rákócziak birtokolták, támogatták a stratégiaiul is fontos várost, s csak II. Rákóczi György bukása hervasztja el a virágzást, korlátozzák mezővárosi és egyházi életének jogait, s kerül valóságosan is földesúri hatalom alá, hogy majd még egyszer, rövid időre, II. Rákóczi Ferenc alatt felvirágozzék. A vár lerombolása után – noha a polgári lakosság inkább teret nyer a város építésére – már nem a polgári, hanem egy fényesebb múltat magáénak valló, de mégis csak jobbágyi kötöttségekkel terhelt élet bontakozik ki, ahol a központi szerepkör egyre inkább elenyészik, s a földesúri hatalom nem a polgári élet kibontakozását, hanem a kötöttségek növekedését eredményezi. A város – mint öngazgató közösség s mint jelentős politikai földesuraságok alatt élő, térséget szervező központi szerepkörű település – nem létezik tovább. Sőt, az utolsó száz esztendőben Nagyecsed – mint a szerző írja – „mindjobban beleolvadt az 'általános'-ba, elveszítette egyéni arculatát elannyira, hogy sajátos törté-

neti, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, művelődéstörténeti kérdéseivel önállóan nem is foglalkoztak és foglalkoznak, hanem az 'általánosba' sorolva tárgyalják". A népi kultúra jellegzetességeit és a sajátos lápi élet vonásait a láp lecsapolása eltörölte, s ez is elősegítette az 'általánosba' való belesimulást.

A társadalomnéprajz úgy fogja fel a néprajz fő tárgyát, a hagyományos népi kultúrát, mint társadalmi jelenséget. Erről az oldalról szemléli például egy közösség, így Nagyecsed kultúráját mind egyidejűleg, mind történetileg. Szemhatárába belefér a hagyományos paraszti kultúra mint közösségteremtő és -ővő tényező, de tisztában van azzal, hogy Európában ez csak része a nagy társadalomnak. Dankó Imre kötetét ezt az egyensúlyt megteremtette, harmónia van a helytörténet és művelődéstörténet (paraszti értelemben véve a népi kultúra története) és a tágabb táji vagy köztörténet között. Láthatjuk a helyi viszonyokat, s az abba belejátszó, főként erdélyi és partiumi események és erővonalak között. Világos számunkra, hogy Ecsed története szorosan véve is része Erdély történetének, a szálak átvezetnek a trianoni határokon, s beljebb kapcsolódnak össze, mint a lápszél.

Másfelől igen fontos, hogy olyan időszerű témát dolgozhatott ki, mint az önkormányzat szerepe egy társadalom életében, hisz ez nemcsak a fényesebbnek tűnő városi múltnak a helyi olvasóban öntudatot ébresztő rajza, hanem a ma egyik súlyos és közösségteremtő erejű kérdése is: mire képes egy község, egy közösség, ha saját maga döntheti el sorsát, szervezheti meg belső erőit?

A történelem választ ad rá Nagyecsed történetével. Csak élni kell a lehetőségekkel.

Szabó László

BECK ZOLTÁN:

Egyszer Mátyás király...

A jeles néprajzi gyűjtő, feldolgozó és kutató kilencedik kötetét veheti kezébe az olvasó, az érdeklődő és a tudományos kutató. Valamennyi Békés megye néphagyományait, népszokásait, népdalait mondáit, meséit, anekdotáit adja közre, melyet több évtized alatt gyűjtött. Beck Zoltán nemcsak elismert néprajzkutató, hanem olyan helytörténész, aki nagyon sokat tett és tesz a Békés megyei hagyományok megismerése érdekében. Hihetetlenül nehéz körülmények között készíti elő kiadásra munkáit, amit az a napok-

ban hozzám írt leveléből kitetszik: „...1992 óta teljes kórházi függőségben élek, s a cukor miatt az elmúlt évben a jobb szemem világát is elvesztettem. Ezt a kis kötetet még megláthattam. Három következő kézirata is nyomdakész, illusztrálva, lektorálva; a körülmények azonban nem túl kedvezőek manapság”. Nagyszerű, hogy ilyen kutatói vannak a magyar honismeretnek.

A kötet három részre tagolódik. Az elsőben 31 Mátyás-mondát ad közre, melyek között olyan is akad, amit erről a tájról eddig nem ismertünk. A jelentős mennyiség arról tanúskodik, hogy Mátyás személye, hosszú évszázadokon keresztül milyen mélyen beivódott a magyarság lelkébe.

A helyi mondák fejezetéből a kilenc „Harangos kút”-váltogat a legérdekesebb, mely az egyik legelterjedtebbnek látszik Békés megye területén. E tatár-török időkben a kútba rejtett harangot igyekeztek kiásni, örökkel kivontatni, de az nem sikerült és mind mélyebbre süllyedt. A hagyomány olyan erősen élt, hogy még 1978-ban gépekkel is tettek kísérletet előkerítésére.

A harmadik rész Békés legismertebb bityárait mutatja be, (Szabó Palkó, Farkas Jancsi, Babáj Gyuri, Vitális Imre) elbeszélésekben és ballada töredékek segítségével.

Papp György kitűnő rajzai még alkalmasabbá teszik a kötetet arra, hogy a fiatalság megismerje és megszeresse szülőföldje hagyományait. De jó példa arra is, miként lehet szépkülsejű, izléses formában a hagyományokat népszerűsíteni. (Orosháza 1996).

Balassa Iván

VARGA SÁNDOR:

A Lendva-hegyi bortermelés

Varga Sándor, a szlovéniai magyarság sokoldalú helytörténésze és néprajzos kutatója nemrég jelentette meg a térség bortermelésére vonatkozó gyűjtésének és kutatásának eredményét. Könyve a szlovén-magyar határ mentén, Lendva mellett, a Hosszúfalu és Pince közötti térségben fekvő vidék szőlő- és borkultúrájának első ismertetése. Noha a monografikus feldolgozással szemben támasztott követelményeknek már terjedelménél fogva sem felelhet meg, de alapot teremt a további kutatásokhoz.

Az első öt fejezet a terület bortermelésének sok adatot tartalmazó, mégis tömör és lényegretörő történeti áttekintését adja. Külö-

nösen jó, hogy a szőlőfajtákat részletesen, a laikus olvasó számára is jól érthető módon ismerteti. Ez a rész a témára vonatkozó történeti források teljességre törekvő feltárásáról, gondos levéltári munkáról árulkodik.

Ezt követően egy, mellékfoglalkozásként e munkára szakosodott, bémunkában dolgozó csoport jellemzőit foglalja össze Vincellérek-szőlőmunkások címmel, majd a tavasztól őszig végzett szőlőmunkákat tekinti át. Bemutásukra alig két oldalt szán a szerző, ezen belül is inkább az anekdotikus leírás dominál, a konkrét munkafolyamatokról (metszés, kapálás, kötözés, permetezés) nagyon keveset tudunk csak meg. A munka címét figyelembe véve elvárható lenne egy részletesebb leírás.

A harmadik tematikus egység az egyes szőlőhegyekkel, hegyközségekkel kapcsolatos adatok felsorakoztatása (fekvés, szőlőtulajdonosok neve, származása, művelési terület nagysága) az 1864-es illetve 1869-es telekkönyvek és térképek alapján. A helyi és környékbeli földrajzi- valamint családnevek gazdag tárházát adja. E gyűjtemény jó alapja lehetne a birtokviszonyokkal kapcsolatos kutatások mellett névtani vizsgálatoknak is.

A következő, a pincékkel foglalkozó egység láthatóan szorgos és alapos terepmunka eredménye. A gyűjtés jelentőségét emeli, hogy a régi pincék lebontása előtti utolsó pillanatot ragadta meg a szerző a leírás és a fényképfelvételek révén. Részletes pinceleírást is közöl, mellette érdemes lett volna néhány felmért pincéről alaprajzot mellékelni. Hiányolható a sok pontos adat között a téma szempontjából leglényegesebb helyiség, a présház méretének megadása. (Csak annyit tudunk meg róla, hogy a „legnagyobb.”) A főfás prés adatainak közlése is fontos lenne, hiszen ez határozta meg a présház méretét és alakját.

A szüret és a hozzá kapcsolódó események rajza rendkívül életszerű és hangulatos, kitűnik belőle, hogy a korabeli sajtó vizsgálata és a terepmunka mellett a szerző személyes élményei is szerepet játszhattak megírásában. Az eseményeket a gyermekek szemszögéből is bemutatja, ezen belül érdekes adalék az öregek által mesélt történetek idézése.

Ezt követően a hegyközség általános működését (vezető testület, ennek feladatai, hivatalos összefüggések, stb.) tárgyalja az alsólendvai hegyközség 1909-es rendtartási szabályzata alapján, vázlatosan, csak a leglényegesebb szempontokra kitérve.

A főszeveg a területen található építészeti

emlékek (a Hideg-kút, a lármafa és a Szentháromsági-kápolna), valamint a hozzájuk kapcsolódó népszokások és hiedelmek leírása zárja le. Mellékletek egészítik ki a munkát. A Rendtartás hegyőrökre vonatkozó (VII.) fejezete, mely jó adatokat szolgáltat nemcsak a hegyőrök feladataival, de a hegyközség mindennapos működésével kapcsolatban is. Ezt követi Lendva környék térképe, melyen igen jól látszik a terület országhatárokhoz viszonyított fekvése, de mellette érdemes lett volna egy kisebb méretarányú, csak a szőlőhegyet ábrázoló térképet is mellékelni. Befejezésül Rozsmán Erzsébet verse színesíti a Lendva-hegyről kialakult képünket.

A szerző gondos forráskutatást végzett, mind a levéltári iratanyag és a korabeli folyóiratok, mind a feldolgozások között. Az elsődleges források egy részét közli is másolatban, illetve szövegmutatványként a mellékletben. Nagy mennyiségű értékes adatot tesz hozzáférhetővé (tulajdonjogi helyzet, a szőlőtulajdonosok neve, illetősége, a szőlőterületek nagysága, stb.) a további kutatások számára.

Igen értékes és gazdag a fényképanyag. Hasznos egyfelől a népszerűsítő, ismertető cél szempontjából, nagyszerűen kiegészíti a leírásokat, másfelől a hagyományörzés szempontjából, hiszen számos, azóta elpusztult vagy pusztulással fenyegetett építményt és tárgyat őriz meg az emlékezetnek.

Az anyag feldolgozásával kapcsolatban azonban tehető néhány kritikai észrevétel. A jegyzetapparátus szegényes és több helyütt felületes, emellett találhatunk kisebb szerkesztési, stilisztikai és helyesírási hibákat is. Tartalmi tévedésnek tűnik az a megjegyzés, hogy „Amikor megtelt a puttony, azt minden alkalommal római számmal rávésték a szakítófára”. Itt valószínűleg inkább egyszerű vonásról van szó.

Joggal állapítja meg Göncz László a kötet előszavában: „Varga Sándor, a Lendva-vidéki, muravidéki magyarság fáradhatatlan néprajz-, honismereti és helytörténet-kutatója, gyűjtője, rendkívül fontos terület feltárására, ismertetésére vállalkozott akkor, amikor ezen kiadvány megírását vállalta.” A munka a Lendva-hegy bortermelésének olvasmányos leírása, mely az alapos levéltári és terepmunka mellett a helyi kutató szülőföldje iránti szeretetéről is tanúskodik.

Fontos kiemelni, hogy a szerző a Lendva-vidék szülőtte. Könyve annak bizonyítéka, hogy a határainkon túli magyarság is – min-

den nehézség ellenére – képviselteti magát a magyar tudományos életben, és hogy a küllhoni magyarság körében is sokat tesznek a néprajztudomány, helytörténet területén veszélyben lévő nemzeti értékeink megmentéséért.

Nagy jelentőségű, hiánypótló jellegű népszerűsítő munka, mely egyúttal felveti egy módszertanilag alaposabb és részletesebb, esetleg területileg is kibővített monografikus feldolgozás igényét. (Lendva, 1993. Hazánk Könyvkiadó)

Csász László

GÁLFY-BÓDI TAMÁS:

Az ezerbundás kis szörnyeteg¹

Maga a *mese* szó eredetileg a népnyelvekben találós kérdést jelentett. *Andrásfaly Bertalan* szerint e névben „talán az kerül nyomatékos kifejezésre, hogy az elmondottnak nincsen semmi köze a valósághoz. A mesében a csoda természetes és minden úgy történik, ahogy annak történnie kellene.” Ugyanakkor a mesék csodái, a vágyak normatív világa kétségtelenül a nép igazságát és bosszút áhító önértelmét is kifejezői. A bemutatandó gyűjteményben is szereplő kis kondás és a hozzá hasonló hősök, akik csodás segítséggel legyűrik a rosszat s a gonoszt, mind-mind elképzelt elégtételt adnak a mesélő s a hallgató számára valóságos nyomorúságukért, elszenvedett terheikért, sérelmeikért. Tagadhatatlan *szociális érzékenység* feszül tehát népmeséinkben, amely ezer szállal a megélt s egyben a megélni vágyott, szinkron és diakron világunkban gyökerezik.

Kötetünk gyűjtőjét: *Gálfy-Bódi Tamás* a 80-as évek végén ismertem meg, amikor „a Kárpátok géniusza” halálosan szorító öleléséből – sok ezer társával egyetemben – az anyaország akkor még talán idealizált viszonyai közé menekült.

Az ezerbundás kis szörnyeteg forrásvidéke a szülőföld, a *Mezőség*: a Kis- és a Nagy-Szamos, a Sajó, a Maros és az Aranyos övezte, erdő nélküli dombtság Közép-Erdélyben. A korabeli kútfők arról tudósítanak, hogy eleink többek között Transsylvania eme részét népesítették be a legelső közt. A románság a középkor vége felé költözik be ide nagyobb

¹A budavári Litea Könyvszalomban, 1995. május 19-én elhangzott könyvbemutató rövidített változata. (Szerk.)

számban, amikor is a XVI-XVII. századi háborúk nyomán megritkul a magyar néplelem. Mára szórványba, szigetekre szorultunk errefelé is – mint oly sok helyütt a Kárpát-medencében –, ugyanakkor az itt élők népi kultúrája (bizonyára épp az elzártság miatt) számos archaikus elemet őrzött meg, egyben kölcsönhatásai sem tagadhatók a környező román lakossággal.

Gálly-Bódi Tamás szülőfaluja: *Mezőbergenye* az egykori Maros-Torda vármegye Marosi alsó járásában található. Talán nem is a tudományos vagy közlési szándék, hanem az értékmentés ösztöne munkálhatott benne, midőn több évtizede felkereste rokonait, ismerőseit, a falu öregjeit; mondanák tollba neki gyermekkorai meséit. A sokáig íróasztalfiókban rejtőző anyag kisebb részének közzétételére az amúgy szintén légtundókkal küszködő *Erdélyi Magyarság Primor Kiadója* vállalkozott – köszönet nekik érte. Az átdolgozó *Bágyi-Bence Jakab* és a szerkesztő *Czegő Zoltán* segítségével, a gyűjtő hasonlóképp tájban gyökerező linómetszeteivel öröm kézbevenni könyv született. Négy gyermek édesapjaként biztosíthatom, hogy a mesék „működnek”, kipróbálván a gyakorlatban, leköti a megcélzott befogadók fantáziáját, egyben formálja, neveli, gazdagítja lelkivilágunkat, autentikus ízekkel frissíti fel szürkülő városi nyelvhasztnátunkat.

Székely András Bertalan

Cibaki hírek

Ötödik évfolyamában lépett Cibakháza közéleti havi újsága, amely büszkén hirdeti fejlődésében: „A Községi Önkormányzati Lapok Országos seregszemléjének I. helyezett lapja.” Könnyű nekik – mondhatná a lapozgató –, hiszen a faluban eleven a közélet, és orvostól a diáktól is szívesen-szívesen írnak a havi lapba. Igaz, de meg is fordíthatnánk: ahol a helyi sajtó frissen és érdekesen közli a falu gondját, örömet, eseményeit, ott érdemes s

élni-dolgozni, ott lüktet a társadalmi élet. Valóban: a hatás kölcsönös, eredményes, ne fukarkodjunk az elismeréssel: nagyszerű.

Ellentétben az önkormányzati lapok többségével, a *hivatalos* hirdetemények, a helyi költségvetés, a testületi és bizottsági beszámolók csak töredékét teszik ki a 28 oldalas újságnak, így az nem is tekinthető „hivatalos lapnak”. Ez egyébként már a címoldalról is szembetűnik, ahonnan időszzerű eseményről készült fénykép köszönti az olvasót, a költők között pedig találkozunk Shakespeare, Kosztolányi vagy más klasszikusok nevével.

Rendszeres rovatot kap a falugazdász, ebben figyelmeztet az időszzerű kerti-mezőgazdasági teendőkre, a szakmai mondanivaló megértését rajzok könnyítik meg. Az önkormányzati híreket kiegészítik a polgári védelemmel, rendőrség munkájával, a hegyközséggel stb. kapcsolatos hírek, továbbá a helyi és az országgyűlés képviselők beszámolóit.

A *hasznos* közlések sorában megismerheti a lakosság a juttatási és támogatási, továbbá a munkavállalói lehetőségeket, a művelődési ház gyermek- és felnőtt foglalkozásainak rendjét, a moziműsort, a havi kalendáriumban pedig a névnapok mellett helyet hagytak a családi bejegyzésekre is. Barátkozhatunk az iskola, az óvoda munkájával, a *falu múltjával*, portrékat olvashatunk a helyi közélet vezető személyiségeiről, tanulmányozhatjuk az orvos és a fogorvos tanácsait. Visszatérően jelennek meg cikkek a hit és az egyház kérdéseiről, de találkozunk közéleti fejtegetésekkel is, például a hazugságról és a képmutatásról.

Nem marad el a *szórakoztatás* sem. Ilyen a fiatalok oldala „Így írunk mi” címmel figyelemre méltó szárnybontogatások, a gyerekoldal, a humor, a keresztretjtvény.

Színvonalában, hasznosságában, érdekességében a Cibaki Hírek sok napilappal felveheti a versenyt. Szerkesztőinek szándéka, ötletessége nem titok, nincs védve: utánozható.

Dr. Havas Gáborné

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Antal Imre: „Tiszteesség adassék”. Lapok a csíkszeredai római katolikus főgimnázium történetéből. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1944. 142 old.

Baja. Írta: *Dr. Sólymos Ede, Harcos István.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 528.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 20 old.

Balassa Iván: Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa. Püski Kiadó, Bp. 1996. 160 old.

Balogh Ilona: Magyar fatonnyok. *A Sóstói Falumúzeum Kiskönyvtára 2.* Szerk: *Páll István.* Nyíregyháza-Sóstó, 1994. 194 old. Az 1935-ben megjelent könyv hasonló kiadása.

Bicske. Batthyány-kastély. Írta: *Peterdi Ede.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 532.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Bodó Imre: Fekete István Emlékszoba, Dombóvár. Kaposvár. 1996. 28 old.

Budafok. Borváros. Írta: *Dr. Mercz Árpád.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 527.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 20 old.

Budapest. Földalatti Vasuti Múzeum. Összeállította: *Merczi Miklós.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 530.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Csongrád, a vizek és parkok városa. Szerk: *Góg János.* Raszter Kft Kiadó. Csongrád, 1996, 9 96 old.

Csurgó és vidéke. Információs kalauz. Kiadja az Önkormányzat, Csurgó. 1996. 84 old.

Dobossy István: Miskolc írásban és képekben. A Belváros Kulturális Menedzser Iroda és a BAZ Megyei Levéltár kiadványa. Miskolc, 1996. 300 old.

Domanovszky György: Magyarország egyházi faépítésze-Bereg megye. *A Sóstói Falumúzeum Kiskönyvtára 1.* Szerk: *Páll István.* Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1994. 106 old. Az 1936-ban megjelent könyv hasonló kiadása.

Dunainé Bognár Julia – Kányó Ferenc: A második világháború szegedi hősei és áldozatai. *Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXIII.* Kiadja a Megyei Levéltár. Szeged, 1996. 488 old.

Fejezetek az edelényi iskolák történetéből. Szerk: *Hadobás Pál.* *Edelényi füzetek 14.* Kiadja a Városi Rendezvények Háza és Könyvtár. Edelény, 1996. 119 old.

Fekete György – Winkler Gábor: Győr. Bp. 1996. 112 old. Magyar, német és angol nyelvű fotóalbum.

Gál József: Fejezetek Tapsony történetéből. *Helytörténeti füzetek.* Kiadja az Általános Iskola. Tapsony, 1996. 28 old.

Gulyás Attila: Délszláv menekültek Somogyban. (Interjúk, riportok). Csokonai Tanárképző Főiskola. Kaposvár, 1966. 36 old.

Gyöngyös. Mátravasút. Írta: *dr. Misóczki Lajos.* *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára 529.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

Halász Zoltán: „Ujjé, a Ligetben...” Városligeti kalauz. Helikon Kiadó, Bp. 1996. 180 old.

Homonay István: Szántó nekem a világ közepe. Fejezetek Abaujszántó multjából. Szerk: *Rémiás Tibor.* Kiadja a Polgármesteri Hivatal. Abaujszántó, 1995.

Iván László: Keceli morzsák 2. Kecel, 1993. 152 Cimszavas tartalomjegyzék és névmutató *Bártl János* (szerk) Kecel története és néprajza című monográfiához.

Jakó Mariann, G. – Hőgye István: A magyar-szlovák lakosságcsere előzményei 1945-1947. Szerk: *Dobrossy István Acta Archivistica 2.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1995. 153 old.

Kalmár Károly: A zentai elemi iskolák története II. *Zentai Monográfia Füzetek.* Kiadja a Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, Zenta, 1995, 104 old. Községi iskolák története 1869 és 1908 között.

Kalocsa. Érseki rezidencia. Írta: *Kerny Terézia. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtár 524.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 16 old.

Kazinczy Ferenc utazásai, 1773-1831. Szerk: *Busa Margit. Litteraria Hungarica.* Széphalom Könyvműhely-Felsőmagyarország Kiadó. Bp. Miskolc, 1995. 593 old.

Kisari Balla György: Kogutowicz Manó térképei. A szerző kiadása. Bp. 1995. 216 old.

Kisari Balla György: Törökkori várajzok Stockholmban. A szerző kiadása Bp. 1996. 198 old. 122 Magyarországon lévő törökkori vár rajza.

Kovács Ágnes Cs.: Abauj megye elemi népoktatása 1770-1882. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc. 1996. 50 old.

Kovács Endre: Dorozló népi juhászata. Kiadja a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, Újvidék. 1995. 106 old. és 32 kép.

Leányfalu. Móricz Zsigmond Emlékiállítás. Írta: *dr. Sín Edit, Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 526.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 16 old.

Memento. Nagyalambfalva, 1996. 88 old. Emlékkönyv a nagyalambfalvi iskola első írásos említésének 430 éves évfordulójára.

A moldvai magyarság bibliográfiája. Összeállította: *Halász Péter. Csángó füzetek 1.* Kiadja a Lakatos Demeter Egyesület. Bp. 1996. 96 old.

Móser Zoltán: Babilonban ez nem így van. Pro-Print Kiadó. Csíkszereda, 1996. 254 old. Tanulmányok versekről, népdalokról, balladákról.

Multidéző 3. Adalékok Nagyatád oktatástörténetéhez. Szerk: *Hubay Sándor.* Művelődési Ház. Nagyatád, 1996. 48 old.

Nagy Iván Történeti Kör Évkönyve 2. Szerk: *Tyekvicska Árpád.* Balassagyarmat, 1995. 202 old. *Majdán Béla:* A balassagyarmati autonóm ortodox izraelita hitközség alapszabálya; *Tausz Katalin:* Az Óváros – zsidó-keresztény együttélés egy városi kistársadalom példáján; *Tyekvicska Árpád:* Adatok, források a balassagyarmati zsidóság holocaustjáról.

Ócsa. Református templom. Írta: *Lukács Zsuzsa – Juan Cabello – Csengel Péter. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 525.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1995. 20 old.

Őrszigethy Erzsébet: Birsalmasajt. *Magyarország felfedezése.* Sik Kiadó. Bp. 1995. 330 old. Két szomszéd falu (Dormánd és Besenyőtelek) szociográfiája.

Paks. Városi Múzeum. Írta: *Rosner Gyula. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 531.* Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 16 old.

A pesti Állatkert ismertetése. Kiadja a Fővárosi Állat- és Növénykert. Bp. 1996. 40 old. Az 1866-ban megjelent könyv hasonmás kiadása.

Pfliegler J. Ferencz: Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezései: 1840-1918. Bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta, sajtó alá rendezte *Pfliegler György.* Miskolc, 1996. 200 old.

Pleskonics András: Honismeret a sajtóban Békés megyében, 1981-1996. Kiadja a Karácsonyi János Honismereti Egyesület. Békéscsaba, 1996. 355 old.

Patkó Lujza: „Nem úgy van most, mint volt régen...” A tánc, mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában. Kiadja a Sóstói Múzeumfalú Baráti Köre. Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1996. 464 old.

Sárvári Honismereti Híradó 1996. 1. sz. Szerk: *dr. Naszádos István.* 1996 40 old. *Dr. Naszádos István:* Búcsúunk a Herpenyő Csárdától; *dr. Naszádos István:* Örök szeretet: a szülőföld szeretete; *dr. Szeibert János:* A legrégibb időszakról a római korig; *dr. Komáromi Tibor:* Az ikervári jobbagység helyzete a XVIII. sz. végén; *Nagy Miklós:* Sárvár kisipara és kereskedelme a kiegyezéstől az I. vh. kitöréséig II.; *Kajdi Ferenc:* Kijevi fogságom emlékeiből; *Németh József:* Eseménynaptár 1996. első feléből.

Sisa Béla: Erdélyi képek. *A Sóstói Múzeumfalú Kiskönyvtára 4.* Nyíregyháza-Sóstófalu 1996. 264 old. *Gulay István* bevezetője és a szerző 200 erdélyi fényképfelvétele.

Sisa Béla: Száz fénykép – száz népi műemlék. Fotónapló a Kárpát-medence népi építészeti emlékeiről. Kiadja a Múzeumfalú Baráti Köre. Nyíregyháza-Sóstófürdő, 1996. 136 old.

Somogyi Honismeret 1996/1. Kiadja a Megyei és Városi Könyvtár és a Somogy Megyei Honismereti Egyesület. Kaposvár, 1996. 110 old. A tartalomtól: *Dr. Kanyar József:* Honismeret és nemzettudat; *Dr. Bóra Ferenc:* Nemzet és nemzettudat millicentenáriuma; *Bakos Péter:* Finnugor rokonsá-

gunk?; *Deák Varga Dénes*: Eltűnt somogyi falvak nyomában; *Lévai József*: A túskevári fürdő-malom története; *dr. Király István*: Epizódok Nagyatádi Szabó István életéből; *Bodó Imre*: Emléktáblát avattunk Dombóváron; *Szita Ferenc*: Kellner Bernát bucsuztatása; *Kanyar József*: A honismereti mozgalom 35 esztendeje; *dr. Sipos Csaba*: Kanyar József köszöntése.

Somogyi kultúra. Kaposvár, 1996/1. 130 old. A tartalomról: *N. László Endre*: Csokonai Lilla és a többiek; *Dr. Szapu Magda*: Együd Árpád születésének 75. évfordulójára; *Tóth Tibor*: Dél-dunántúli történeszek 10. nyári tábora; *Dr. Magyar Kálmán*: István király somogyi egyházszervezéséről; *Nagy Zoltán*: Eötvös, Trefort és a somogyi iskolák; *Puskás Béla*: Lengyeli cigányok kálváriája; *Dr. Király István*: Emlékezés a Kisgazda Párt 50 évvel ezelőtti választási győzelmére; *Dr. Bóra Ferenc*: A nemzeti alaptervezet bevezetése; *Dr. Laczkó András*: Arany János professzor úr; *Dr. Szántó László*: A TIT Somogy megyei szervezete 1953-1958. I.; *Kovács Géza*: Emléksorok a TIT-ről, II.

Sylvester Lajos: Úz-völgyi hegyomlás. Kaláka Könyvek. Kiadja a H-Press Kft. Sepsiszentgyörgy, 1996. 76 old. A II. világháború során az Úz-völgyét védő magyar katonák pusztulása és a civil lakosság tragédiája, amit a román átállás utáni szovjet invázió okozott.

Szarvas. Írta: *Juhász Irén*. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára 523*. Kiadja a TKM Egyesület. Bp. 1996. 24 old.

Szárász György: Százéves az alagi lóversenypálya. Kiadja a Magyar Lovaregylet és a Magyar Lóverseny Kft. Dunakeszi, 1996. 56 old.

Szili Ferenc: Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavón országba és Amerikába 1860-1914. A Somogyi Levéltár kiadása. Kaposvár, 1995. 324 old.

Sztribik Miklós élete és munkássága. *A Sztribik Miklós Társaság Füzetei 1*. Szerk: *Tóth Ferenc*. Kiadja a makói belvárosi református egyházközség. Makó, 1996. 36 old. *Eperjessy Kálmán*: Sztribik Miklós élete és munkássága; *Kéki Imre*: Sztribik Miklós a lelkész; *Tóth Ferenc*: Makó első történetírója; *Jámborné Balog Tünde*: Sztribik Miklós virágot gyűjt; Sztribik Miklós könyvtárának jegyzéke 1854-ből.

Szloboda János: A zentai sajtó története. *Zentai Monográfia Füzetei*. Kiadja a Dudás

Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok köre. Zenta, 1995. 52 old.

Tanulmányok Zsedényi Béla születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk: *Csikl Tamás*. Kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc. 1995. 109 old.

Tizenöt éves a Toldi. A kaposvári Toldi Általános Iskola és Gimnázium Évkönyve 1981-1996. Szerk: *Lackó András*. Kiadja az intézmény, Kaposvár, 1996. 83 old.

Tóth Dezső: Leventesors a háború végén. Visszaemlékezés a dékai leventék háborús napjaira. *Dákai füzetek 6*. Kiadja a Szülőföld Baráti Kör Veszprém, 1995. 72 old.

Varadinum-Évkönyve 1992-1996. Kiadja az RMDSZ Bihar megyei szervezete és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Tájékoztatói Szolgálat. Nagyvárad, 1996. 144 old és 109 kép. A tartalomról: *Demény Lajos*: Várad a XVII. szd-i erdélyi önéletírásban; *Benda Kálmán*: Vég-Várad vára; *Varga Gábor*: A multat be kell vallani; *Vezér Erzsébet*: Ady és a zsidókérdés; *Gáll Ernő*: Váradi eszmélés; *Dukrét Géza*: Iparteremtő nagyváradi személyiségek a századelőn; *Szombati István*: Szent László imája; *Dukrét Géza*: Szent László népünk emlékezetében.

Varga Gyula: A Somogy megyei alsó fokú iskolák felügyeletének történeti változásai 1869-1986. Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár, 1996. 89 old.

Varga Imre: Kisebbségből kisebbségbe. *Magyar Helikon 5*. Életünk Könyvek, Kiadja az Életünk Szerkesztősége és a Magyar Írók Nyugat-Magyarországi Csoportja. Szombat-hely, 1995. 284 old. Beszélgetés áttelepült írókkal. Megszólalnak: *Balázs Attila, Beke György, Csiki László, Kenéz Ferenc, Kocsis István, Köteles Pál, Krausz Tivadar, Páskándi Géza, Tamás Gáspár Miklós, Vári Attila*.

Veres László: A Bükk hegység üveghutái. Kiadja a Herman Ottó Múzeum Miskolc, 1995. 105 old.

Viga Gyula: Hármast határon. Tanulmányok a Bodroghöz változó népi kultúrájából. *Officina Musei 4*. Miskolc, 1996. 335 old.

Zelenák István: Tokaj. Lakóhelyismeret. Magánkiadás. Tokaj, 1995. 88 old.